

Катерина Сергіївна ЄРМАКОВА,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ФОНОВЕ ЯВИЩЕ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що прояв дитячої безпритульності становить загрозу національній безпеці України в соціальній сфері. В умовах безпритульності на дитину діють фактори криміналізації особистості, проявляються інші негативні фонові явища, такі як наркоманія, алкоголізм, жебрацтво тощо, у зв'язку з чим підвищується рівень злочинності серед неповнолітніх. Тому, вивчення причин і умов виникнення даного негативного соціального явища дасть змогу розробити комплекс необхідних заходів для попередження та ефективної боротьби з ним.

Обрана тема на сьогодні добре досліджена та науково обґрунтована. Велика увага приділялася дослідженням проблем «фонових явищ» злочинності до яких входять і дитяча безпритульність багатьма науковцями, серед яких О. М. Джу́жа, Ю. М. Анто́нян, Т. С. Барило, О. Д. Назаренко, І. М. Даньшин та інші.

Мета дослідження: виявити причини виникнення безпритульності серед неповнолітніх як фонового явища злочинності.

Проблема бездоглядності і безпритульності неповнолітніх не є новою проблемою для України. Вона пов'язана з багатьма чинниками, на макрорівні ними є політичний, економічний, культурний розвиток суспільства. На мікрорівні найбільш поширеним чинником є проблеми в сім'ї.

Як і кожному негативному явищу, безпритульності властиві наступні ознаки: повне припинення будь-якого зв'язку з родиною, батьками, родичами; проживання в місцях, не призначених для людського житла; здобування засобів до життя способами, що не визнаються в суспільстві; підкорення неформальним груповим нормам [1, с. 58].

Спробуємо розібратися в детермінантах явища дитячої безпритульності на рівні середовища проживання дітей, а саме в сім'ї.

Головним чинником, який призводить до дитячої безпритульності, на нашу думку, є криза в сім'ї – явище, за якого сім'я перебуває у складних життєвих обставинах та втратила свої виховні можливості. Причини виникнення кризи можуть бути різними: перебування одного із батьків в місцях позбавлення волі, наркотична або алкогольна залежність одного із членів сім'ї, безробіття, наявність в сім'ї ВІЛ інфікованої людини.

Частою причиною дитячої безпритульності є насильство в сім'ї. Іноді батьки не знаючи як поводити себе з дітьми в тій чи іншій ситуації не знаходять кращого методу виховання ніж побої та образи. Деколи батьки вважають дітей головною причиною своїх невдач, тому намагаються, так би мовити, «відігратися» на них за всі проблеми в роботі, особистому житті. Ще одним аспектом жорстокого поводження з дітьми є результат того, що самі батьки страждали від насильства колись у дитинстві, та вважають його частиною виховання і копіюють поведінку своїх батьків.

Отже, проблема досить важлива, адже насильство та жорстоке поводження породжує злочинність. Діти стають агресивними до оточуючих, проявляють неповагу до суспільного порядку, а деякі просто шукають порятунку від агресії з боку батьків на вулиці, серед безпритульних однолітків, намагаючись «влитись» в нове життя.

Раннє батьківство іноді також породжує безпритульність. Це пов'язано з тим, що молоді люди без необхідного життєвого досвіду просто не можуть справлятися з вихованням дітей, нехтують своїми обов'язками, лінуються виділяти час для проведення спільних розмов виховного характеру чи організації особистісного розвитку дитини. Особливо в молодому віці батьки відмовляються від виховання дітей, зумовлюючи це тим, що хочуть «пожити для себе». Діти залишаються наодинці з різними життєвими труднощами і проблемами, внаслідок чого багато з них поповнюють ряди безпритульних. Сприятливими умовами можуть також бути конфлікти між молодим подружжям, в яких вони зовсім забувають про існування дитини. А дуже часто такі сім'ї розпадаються ще на початкових етапах формування і це призводить до негативних наслідків дитячого виховання.

Доволі поширеною є ситуація, коли дитина народжується в неповноцінній сім'ї. Матері-одиначки не отримують достатньої матеріальної підтримки від держави, і доводиться шукати інші джерела існування для себе та дитини, тому з раннього віку останні залишаються без нагляду. Через відсутність батьківсько-

го піклування неповнолітні стикаються з несприятливим контингентом, а це в свою чергу штовхає до девіантної поведінки: поширення тютюнопаління, пияцтва, наркоманії тощо.

Варто зауважити серед причин появи неповнолітніх на вулиці те, що доволі значна частина наших громадян у пошуках роботи за межами України змушені залишати своїх дітей на родичів, а інколи майже на незнайомих людей, тим самим часто провокують дітей на неадекватну поведінку та вчинки, в тому числі злочинні. Діти перестають відвідувати школу, і це зменшує виховний вплив на них.

Ще одна з причин дитячої безпритульності – моральна криза в сім'ї. Це стосується навіть благополучних сімей. Діти втікають на вулицю, оскільки батьки зовсім не цікавляться їх духовним світом, переживаннями та почуттями, особливо це стосується дівчат.

Ведення асоціального способу життя батьків також штовхає дітей на те, що вони надають перевагу вулиці. Спостерігаючи за батьками, які вживають алкоголь, наркотики, мають залежність від куріння, діти наслідують їх звички, вважаючи це нормальним явищем. І друзів, які розділяють такий спосіб життя, вони шукають, зазвичай, на вулиці.

Відсутність постійного житла родини також стає причиною безпритульності серед неповнолітніх. Через скрутне матеріальне становище сім'ї не в змозі придбати житло, тому доволі часто винаймають його, періодично змінюючи місце проживання. Дитині важко пристосовуватись до нових умов і вона шукає коло друзів там, де її найкраще зрозуміють – на вулиці.

Отже, перерахувавши виявлені причини, можемо сказати, що їх об'єднує процес відокремлення дитини від сім'ї. Потрапляючи на вулицю діти заводять зв'язки з несприятливим контингентом та легко піддаються їх впливу через нестійку психіку.

Діти вулиці нерідко стають суб'єктами злочинів, бо такий спосіб життя породжує неправомірну поведінку. Перебуваючи на вулиці, діти змушені самостійно здобувати гроші на задоволення власних потреб (продукти харчування, одяг, розваги), також для задоволення шкідливих звичок (сигарети, алкогольні напої, наркотики). Доволі часто процес здобуття грошей має соціально-негативний характер. Діти жебракують, учиняють крадіжки, продають викрадене, віднімають гроші у інших дітей, погоджуються на статеві стосунки за виплату.

Безпритульні діти перебувають там, де людина не живе і не може жити (на сміттєзвалищах, в каналізаційних трубах, на дахах чи у підвалах, в покинутих будівлях тощо). Вони легко змінюють місце перебування з різних причин (заради безпеки, щоб не замерзнути та ін.).

Бачимо, що ведення такого способу життя відбиває надзвичайно негативний вплив на соціальну та демографічну структуру населення, адже підростає покоління стає асоціальним, схильним до злочинної діяльності. Існуючи без необхідних умов життєдіяльності, ведучи «паразитичний» спосіб життя, стан здоров'я таких дітей, зазвичай, незадовільний (захворювання легенів, ВІЛ, СНІД, венеричні захворювання тощо).

Точної кількості безпритульних неповнолітніх не може надати жодна державна установа. Концепція Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006–2010 роки повідомляє, що понад 100 тис. дітей позбавлені батьківського піклування, з них майже 20 тис. потребують притулку. Кількість таких дітей продовжує збільшуватись [2, с. 67–68]. Але не слід забувати про латентність цього фонового явища. Дані ініціативних досліджень засвідчують наявність значно вищої кількості безпритульних дітей, ніж відображувані в результатах роботи офіційної статистики.

Так, за результатами дослідження, проведеного та презентованого в листопаді 2011 року представниками Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, кількість безпритульних дітей віком від 10 до 18 років в Україні становить близько 150–160 тисяч [3].

В динаміці відтворення дитячої безпритульності протягом останніх 12 років не відмічалось різких коливань, фіксується усталений тренд як до абсолютного скорочення кількості безпритульних – більш ніж у два рази в порівнянні з 2001 роком, так і до скорочення показників співвідношення кількості безпритульних на 100 тис. населення [4, с. 203–204].

Показники безпритульності неповнолітніх дають зрозуміти, що існує загроза нормального розвитку суспільства в подальшому, населення в Україні скорочується, в тому числі і кількість дітей. Не є секретом той факт, що більшість безпритульних неповнолітніх рано помирають за тих чи інших факторів. Навіть якщо вони виростають, то не в змозі народити здорових, повноцінних нащадків.

Отже, явище безпритульності є складним і небезпечним для майбутнього демографічного і соціального розвитку держави. Основними причинами його виникнення можна виділити недоліки соціально-економічної ситуації в Україні, внаслідок чого проявляється криза в сім'ї яка і підштовхує дітей до пошуку життя на вулиці.

Список бібліографічних посилань

1. Бучацька О. М. Загальна кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняють безпритульні особи. *Наукові записки Інституту Верховної Ради України*. 2012. № 2. С. 58–62.
2. Про схвалення Концепції Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006–2010 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2005 № 503-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503-2005-p> (дата звернення: 15.03.2018).
3. ЮНІСЕФ нарахував в Україні у 10 разів більше безпритульних підлітків, ніж офіційна статистика / Тиждень.ua : сайт. URL: <http://tyzhden.ua/News/36520> (дата звернення: 15.03.2018).

4. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія. Харків : Діа плюс, 2013. 524 с.

Одержано 18.03.2018